

In memoriam dr. Wieb Top, 17 juli 1930-24 december 2010

Op 24 december 2010 overleed Wieb Top, jarenlang vrijwillig medewerker van het project Bibliografie van Nederlandse Protestantse Periodieken (BNPP). Top onderzocht en beschreef jarenlang periodieken in het Noorden van het land. Bovendien was hij een graag geziene gast op de jaarlijkse terugkomdag van de vrijwilligers. Als gepromoveerd historicus (hij promoveerde in 1988 bij prof. dr. A.Th. van Deursen aan de Vrije Universiteit op het proefschrift *Fijn en frisch. Seksuele voorlichting onder Gereformeerden 1900-1965*) liet hij zich kennen als een even welwillend als kritisch volger van het BNPP-project.

Frans Dijkstra schreef inde rubriek 'Naschrift' in *Trouw* een in memoriam, dat wij hier met vriendelijke toestemming integraal publiceren.

Frans Dijkstra

ALTIJD STUDEREN, OF TIMMEREN

Hij verliet zijn grazige weiden in Groningen om her en der in Nederland les te geven en te studeren. Altijd zocht hij naar nieuwe wegen.

Een spoor van tuinhuisjes en schuurtjes heeft hij achtergelaten door Nederland. Overal waar hij zich vestigde, en dat zijn heel wat plaatsen geweest, begon hij te timmeren. „Ik had wel timmerman kunnen worden”, zei hij weleens. Maar zijn vrouw Marianne betwijfelde dat, want er zat altijd wel iets fout in zijn bouwsels.

Het grootste talent van Wieb Top zat in zijn hoofd, een echt studiehoofd. Sinds hij begon te leren voor onderwijzer, heeft het studeren hem niet meer losgelaten. Hoofd van een school worden, dat was in zijn jeugd het hoogst denkbare voor hem. Maar hij ging verder, veel verder.

Waar hij ook kwam, hij bleef altijd een hang houden naar de plaats waar hij geboren was, het dorp Ten Boer, even buiten de stad Groningen. Als Wieb dacht aan Ten Boer, dan borrelde psalm 23:2 in hem op: „Hij doet mij nederliggen in grazige weiden...” Hij zag zichzelf weer achter zijn geboortehuis liggen in het hoge gras met zuring en klaver en wuivende grasaren, verderop een brede sloot en een paar koeien. „De zomer rondom geurde en kleurde de wereld van grazige weiden en stille wateren onder een hoge blauwe lucht”, schreef hij op hoge leeftijd in zijn herinneringen voor zijn familie. Als hij zijn werkelijke aantekeningen uit zijn gereformeerde jeugd teruglas, dan was die zomerse gelukzaligheid soms ver te zoeken. Een beetje gênant vond hij dat, want die aantekeningen dropen soms van de vroomheid. Het stemde hem ook wat mistroostig, want zijn leven leek vaak zo zwaar te zijn geweest, zo doordrongen van het geloof een zondaar te zijn.

Aan de scholen die hij bezocht, heeft hij geen goede herinneringen: strenge meesters en zelfs eentje die met een stoelpoot sloeg. Alleen de vriendelijke juf van de eerste en tweede klas, met haar ruisende jurken, haar lange blonde krullen en haar zoete geur, kon hem bekoren. Hij fantaseerde over het schemergebied onder haar jurk. Later bedacht hij: 'Hoe wist ik dat dat eigenlijk niet mocht?' Zulke vragen inspireerden hem laat in zijn leven tot een studie naar de seksuele opvoeding in gereformeerde kring, of beter gezegd: het ontbreken ervan. Zijn onderzoekende aard bracht hem er ook toe om de oorlogsgeschiedenis van Ten Boer te onderzoeken. De oorlog was eigenlijk voorbijgegaan aan het dorp, op wat onderduikers na, toch deden heldhaftige verhalen de ronde die Wieb met plezier onderuit haalde.

Het dorp was wel druk bezig geweest met geloofskwesties. In de Gereformeerde Kerken was er ruzie losgebarsten over dogma's zoals de doop en de uitverkiezing. Het ging er heftig aan toe. „De scheur liep soms door de gezinnen en er is veel leed veroorzaakt in de families. Dat dit gebeurde in het donkerste oorlogsjaar, waarin honderdduizenden het leven op gewelddadige wijze verloren, zal wel onvoorstelbaar blijven voor latere generaties.”

Wieb leerde door voor onderwijzer. Dat was bijzonder, want voor zijn oudere broers en zussen was de gedachte aan doorleren niet eens opgekomen. Vader Top, ook Wiebrand geheten, was vaste arbeider bij een boer. Hij verdiende wat bij door op zaterdagmiddag de dorpelingen hun wekelijkse scheerbeurt

te geven. Later begon hij een kruidenierswinkel in de voorkamer. Vader had in zijn jonge jaren eens hulp gevraagd aan de dorpsonderwijzer om nog iets bij te leren, maar de meester had geantwoord dat Top niet hoogmoedig moest worden.

Zijn jongste zoon kreeg wel kansen. Hij deed de kweekschool voor onderwijzers in Groningen en kreeg, nog geen twintig jaar oud, zijn eerste, tijdelijke baan in Uithuizermeeden, gevolgd door opnieuw een tijdelijke aanstelling in Hoorn. Terwijl hij studeerde voor zijn hoofdakte, een studie die menig onderwijzer te zwaar was, trok hij naar Eindhoven. De makkelijke omgang van de Brabantse katholieken met hun geloof was een bijzondere ervaring voor Wieb. Een andere nieuwigheid was een zak patat friet, een onbekende lekkernij in het noorden van begin jaren vijftig.

Toen hij klaar was om ergens hoofd van een school te worden, had hij de vereiste leeftijd van 25 nog niet bereikt. Hij bevredigde zijn studielust door te beginnen aan zijn middelbare akte geschiedenis in Amsterdam. In het nabijgelegen Diemen vond hij een onderwijzersbaan.

Hij verloofde zich met Marianne Moene, de dochter van de dominee in Ten Boer. Toen ze na een jaar trouwden was ze blij met haar nieuwe, stedelijke omgeving. Maar Wieb had het zwaar met de brutale, stadse leerlingen. Na school studeerde hij alle avonden, op zaterdagmiddag volgde hij de colleges.

Toch vond hij tijd voor een volkstuintje en daar timmerde hij natuurlijk een huisje op.

Hij kreeg een makkelijker school in Naarden, waar ze ook gingen wonen. In de zomervakantie van 1956 kwam er weer een Wiebrand Top ter wereld, de eerste van drie kinderen.

Met zijn diploma als leraar geschiedenis trok het gezin weer naar het noorden, naar Stadskanaal. Toen Marianne die saaie lint van fabrieken en huizen zag, werd ze angstig stil. Maar Wieb zou er de tijd van zijn leven krijgen als leraar aan het christelijke Ubbo Emmiuslyceum. Stadskanaal groeide door de komst van een Philipsfabriek en Wieb timmerde er een duivenhok.

In de jaren zestig bereikte de maatschappelijke beroering uiteindelijk ook Stadskanaal. Wieb, met baard, snor en lange haren, discussieerde mee met zijn leerlingen, zelfs op vrijdagavond tijdens een extra, vrijwillige les maatschappijleer. De leerlingen noemden hem bij de voornaam, ook zijn eigen kinderen.

Kansen om iets bij te leren greep hij aan: hij haalde een molenaarsdiploma en dat van bijenhouder. Die bijen vormden een mooie reden om weer een schuurtje te bouwen. Later zou hij nog de geschiedenis van de imkerij in Nederland schrijven.

Het vooruitzicht om rector te worden en voor altijd in Stadskanaal te blijven, beviel hem niet zo. En Marianne was blij om in 1976 weer naar het westen te verhuizen, naar Uithoorn en later Amsterdam, voor Wiebs betrekking als docent vakdidactiek geschiedenis aan de Vrije Universiteit. Hij moest nog wel zijn doctoraal examen doen, en dat haalde hij makkelijk in 1979. Het universitaire leven vond hij helemaal een makkie na al het feiten stampen voor zijn onderwijsaktes. Het tempo lag er laag, vond hij.

Kerkelijk vond hij een thuis in de Dominicuskerk in Amsterdam, met al zijn praatgroepen die alle dogma's ter discussie stelden. Van huis uit was zijn gereformeerde geloof „gratis, zonder dat we ons er voor moesten inzetten, meegeleverd”. Later genoot hij ervan om dat geloof te ontrafelen. Hij deed dat ook in lange 'familiebrieven' met zijn broers en zussen. Zij bleven het oude geloof trouw, hij zocht nieuwe wegen.

Natuurlijk studeerde hij verder, nu voor zijn doctorsgraad. Als onderwerp koos hij de seksuele moraal bij gereformeerden tussen 1900 en 1965. Hij wilde weten waarom dominees en leraren die over alles een mening hadden, zwegen over seksuele zaken en waarom het begrip zonde zo vaak seksueel getint was. Bijbelse woorden moesten de gereformeerde worsteling rechtvaardigen, maar Wieb ontdekte dat daar weinig Bijbels aan was.

Hij had alle tijd voor zijn studie, vooral toen hij bij bezuinigingen in 1986 met vervroegd pensioen werd gestuurd. Zijn proefschrift 'Fijn en frisch' verscheen in 1988.

Ook in zijn eigen leven durfde hij de gebaande paden te verlaten. Met een bevriend echtpaar begonnen ze een woongroep in Amsterdam. Een woningcorporatie bouwde voor hen acht woningen dichtbij het Vondelpark. In het begin aten ze vijf dagen per week samen, maar het begon al gauw te wrikken.

Marianne beviel het niet zo en ze ging haar eigen weg, tot ongenoegen van anderen. Wieb wilde het groepsleven volhouden, maar hield het na vier jaar voor gezien. Hij voelde dat als een nederlaag.

Ze verhuisden nog een paar keer en belandden uiteindelijk in Leeuwarden, dichtbij hun oudste zoon.

Hij was in zijn geliefde noorden, Marianne had net voldoende stad om zich heen. Ze gingen graag naar

een café om daar, met een stapel kranten op tafel, samen te discussiëren. Hij bemoeide zich met de buurt en na een jaar kende hij al honderd mensen, zei hij. Wieb bleef ook zijn intellectuele horizon verleggen. Toen hij naar het ziekenhuis moest voor een probleem met zijn hart, had hij een dik boek over Congo bij zich. Hij heeft het niet meer kunnen uitlezen.

Naschrift, 24 januari 2011

© Trouw 2011, op dit artikel rust copyright.